

بسمه تعالی

ویژگی سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج)

از دیدگاه آیت الله جوادی آملی

عاطفه حسن زاده^۱

چکیده

جامعه برای پیشرفت و تعالی نیاز به حکومت صالح دارد. شایسته‌ترین افراد برای برپایی حکومت سالم معصومین(علیهم السلام) هستند که الگوی شایسته برای حکومت جهانی هستند. از آنجا که حکومت امام مهدی(عج) پیشرفته‌ترین و گسترده‌ترین حکومت‌ها است ویژگی‌های خاصی دارد. ویژگی‌های سیاسی حکومت به دلیل تأثیر بر دیگر ابعاد و جوانب حکومت از جمله اقتصادی، فرهنگی و... از اهمیت خاصی برخوردار است. برای داشتن جامعه‌ای سالم و کاستن از برخی مشکلات و زمینه‌سازی برای ظهور حضرت ضروری است از حکومت حضرت مهدی(عج) الگوگیری شود. به همین دلیل ویژگی‌های سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج) از دیدگاه آیت الله جوادی آملی به روش توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای بررسی شد. حکومت حضرت ویژگی‌هایی از جمله قائم بالعدل و قائم بالقسط، قوی بودن قوای نظامی، تخصص و تعهد مدیران در سیاست، عدم بیعت با ظالمان، احیا و رشد عقل بشر و ایجاد روح استغنا در حکومت سیاسی، هماهنگی علم و تزکیه در حکومت سیاسی، رشد اقتصادی و مبارزه با مفسدان اقتصادی در حکومت سیاسی و... است.

کلید واژه‌ها: سیاست، حکومت، حضرت مهدی، حکومت حضرت مهدی، آیت الله جوادی آملی.

^۱. طلبه سطح دو مدرسه علمیه فاطمه الزهرا(س) قم

۱. مقدمه

نگرش آیت الله جوادی آملی به مسئله مهدویت ریشه در گرایش های دینی و شیعی و اهمیت سیاسی این مسئله در جهان امروز دارد، بالاخص که برای گروه کثیری از مردم مسلمان تشکیل یا عدم تشکیل حکومت در زمان غیبت حضرت صاحب یک مسئله اساسی است.

از دید آیت الله جوادی آملی حضرت صاحب الزمان را انسان کامل، صاحب ولایت مطلقه الهی و ختم ولایت، حجت حق و خلیفه او بر روی زمین می داند که از همان نور واحد محمدی آفریده شده و بر اساس اراده خدا صاحب کمالات فراوان، بویژه قدرت تصرف و تدبیر در امور جهان و انسانها می باشد.

از دید سیاسی و نیز دینی، حضرت صاحب به واسطه مقامات دینی خود، دارای وظیفه تداوم رسالت انبیاء، تشکیل حکومت جهانی برای اجرای عدالت جهانی و ریشه کنی ظلم و به حاکمیت رساندن مستضعفین در روی جهان می باشد، که این امر اهمیت سیاسی عدالت گستری و تحقق حاکمیت عدل واقعی را نشان می دهد.

طبق بررسی های انجام شده پژوهش های مشابهی به صورت کتاب و مقاله تدوین شده است ولی منحصر در این موضوع و مسئله و با این عنوان پیشنهادی پژوهش و تالیفی انجام نگرفته است. البته در رابطه با برخی از عناوینی که در این بخش مورد استفاده قرار گرفته است کتاب و مقاله وجود دارد، ولی بصورت موضوعات فرعی هر کدام جنبه هایی را مورد بررسی قرار داده اند. در این زمینه کتاب ها و مقالاتی نوشته شده که ما به بررسی برخی از آنها می پردازیم:

کتاب «امام مهدی موعود موجود» اثر عبدالله جوادی آملی در قم و نشر اسراء در سال ۱۳۸۷ ش چاپ شد. این کتاب، که مجموعه مباحث گفتاری و نوشتاری استاد علامه جوادی آملی درباره حضرت بقیة الله (ارواحنا فداه) است، با مقدمه ای ارزشمند از ایشان به دستداران امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) ارائه شده است. کتاب ذکر شده با یک پیشگفتار و در سه بخش کلی سامان یافته است. بخش نخست با عنوان امام شناسی به موضوع شناخت امام و بررسی ویژگی های آن می پردازد. نویسنده در بخش دوم، موضوع انتظار را مورد بررسی قرار داده و حقیقت انتظار و وظیفه منتظران را تبیین کرده است. بخش سوم کتاب در بردارنده مطالبی درباره پس از ظهور امام زمان و تشکیل مدینه فاضله مهدوی است.

در این اثر، نویسنده فقط به برخی از ویژگی های سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج) اشاره می کند و به طور کافی و وافی به آن نمی پردازد.

مقاله «ابعاد رشد در مدینه فاضله مهدوی از دیدگاه آیت الله جوادی آملی» نوشته نرجس عبدیائی است. نگارنده در مقدمه آورده: در این پژوهش، سعی شده است با بررسی دیدگاه این بزرگوار درباره رشد و پیشرفت و ابعاد آن که عمدتاً با استناد به منابع اسلامی است، این سؤال بررسی شود که: «آیا رشد و پیشرفت درالگوی مدینه فاضله اسلامی، مفهوم و جایگاهی دارد یا نه؟» اگر جواب مثبت است، چگونه و در چه محورهایی قابل طرح است؟ در پاسخ به این سؤال، فرض کردیم با توجه به دیدگاه آیت الله جوادی آملی، در مدینه فاضله اسلامی، مفهوم رشد و پیشرفت، جایگاه معینی دارد و در شاخصه های فرهنگی، حقوقی و صنعتی مدینه فاضله، می توان ویژگی ها و ابعاد آن را بررسی کرد.

در این پژوهش از بُعد فرهنگی، حقوقی و صنعتی حکومت مهدوی سخن به میان آمده اما به ویژگی های سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج) توجه نشده است.

نوآوری مقاله «ویژگی سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج) از دیدگاه آیت الله جوادی آملی» در این است که با برشمردن ویژگی سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج) به دیگر ابعاد آن هم اشاره می کند اما در تحقیقات فوق به برخی از این ویژگی و گذرا اشاره شده است اما این مقاله به طور مفصل به این ویژگی اشاره می کند و در نوع خود بکر و جدید است.

هدف و ضرورت از انجام این تحقیق پاسخ به این سوال است که ویژگی سیاسی حکومت حضرت مهدی از دیدگاه آیت الله جوادی آملی چیست؟

و فرضیه تحقیق این است که ویژگی سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج) ازمنظر آیت الله جوادی آملی عبارتند از: برقراری و گسترش عدالت، قوی بودن قوای نظامی، تخصص و تعهد مدیران، عدم بیعت با ظالمان، افاضه تدریجی به یاران حقیقی و پرورش انسان های صالح، تکامل عقول و... .

در آموزه های اسلام و آرای مسلمانان، مباحث متعددی در ارتباط با ویژگی سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج) وجود دارد. آیت الله جوادی آملی، ویژگی سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج) را در حوزه سیاسی، که شامل امور فرهنگی، اقتصادی و حقوقی و... دارای آموزه های روشنگرانه و سازنده ای برای تکامل و پیشرفت نظام اسلامی به

واسطه الگوی جامعه اسلامی می داند. در این قسمت به ویژگی سیاسی حکومت مهدی (عج) از منظر آیت الله جوادی آملی پرداخته می شود که عبارتند از:

۱. قائم بالعدل و قائم بالقسط

برقراری عدالت در سرتاسر عالم و ریشه کن کردن بیداد و تبعیض و بی عدالتی از اهداف اصلی حکومت حضرت مهدی (عج) است. به این دست آورد مهم، در اغلب روایت هایی که از اهل بیت علیهم السلام رسیده، تصریح شده است و حتی در این روایات بر دعوت به توحید و مبارزه با شرک و کفر به اندازه ایجاد عدالت و اجرای آن تأکید نشده است.

خصیصه نظام مهدوی این است که انسان آنچه را که وجود مبارک رسول گرامی و سیزده معصوم دیگر فرمودند عملی می کند و "قائم بالعدل" می شود. یک وقت یک کسی می خواهد فردی زندگی کند؛ نه بیراهه برود و نه راه کسی را ببندد؛ فقط طمع بهشت دارد یا خوف از جهنم. این شخص، هرگز مهدوی نمی اندیشد. او عادل است؛ اما هر عادل، مهدوی نخواهد بود. کسی که قائم بالعدل و بالقسط است نه تنها اجازه نمی دهد کسی به او ستم بکند و نه تنها به خود اجازه نمی دهد که به دیگری ستم بکند، بلکه اجازه نمی دهد ثالثی به رابعی ستم بکند. این قائم بالقسط است؛ اگر کسی قیام به قسط کرد دیگر اهل قعود نیست.^۱

قرآن کریم می فرماید: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ؛^۲ ۲ خدا به کسانی از شما بندگان که (به خدا و حجّت عصر علیه السلام) ایمان آرند و نیکوکار گردند وعده فرمود که (در ظهور امام زمان (عج)) در زمین خلافتشان دهد چنانکه امام صالح پیامبران سلف را جانشین پیشینیان آنها نمود و دین پسندیده آنان را (که اسلام واقعی است بر همه ادیان) تمکین و تسلط عطا کند».

۱. جوادی آملی، ویژگی انسان مهدوی در بیان آیت الله جوادی آملی، ذیل ویژگی نظام مهدوی چیست؟

۲. نور: ۵۵.

این وعده قطعی الهی، آن گاه انجام می شود که دولت کریمه مهدوی بر اساس «البيعة لله» تاسیس می گردد؛ حکومتی که زیربنای آن را توحید و روبنای آن را قسط و عدل تامین می کند و در روایات و تعبیرهای معصومان علیهم السلام دولت حق نام گرفته است.

آن حضرت (عج) که مظهر تام «قائماً بالقسط» است چون حکومتی را تشکیل دهد، جز اجرای عدل و قسط نخواهد بود. خداوند تعالی با ظهور و حکومت حضرت مهدی علیه السلام بر آنان که مستضعفان زمین بودند و بزرگان آسمان، منت می نهد، همان گونه که با بعثت و رسالت بر مومنان منت می گذارد: «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ^۱...؛ خدا بر اهل ایمان منت گذاشت که رسولی از خودشان در میان آنان برانگیخت». و پرچم امامت را که میراث الهی آنان است به آنها خواهد سپرد:

«وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ^۲؛ و ما اراده کردیم بر آن طایفه ضعیف شمرده شده در آن سرزمین منت گذارده و آنها را پیشوایان (خلق) قرار دهیم و وارث (ملک و جاه فرعونیان) گردانیم».

آن گاه پهنه زمین پس از مرگی طولانی که ثمره رواج ستم بوده است احیا می گردد و از عدل لبریز می شود. مقابله و مبارزه با اندیشه فرعون و آنان که فراعنه عصر ظهورند می تواند نقطه آغازین برنامه رسمی قیام آن حضرت (عج) باشد، چنان که هنگام ولادت با تلاوت آیه «وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ^۳» بدان اشاره فرمود.

قرائت این آیه که درباره پیروزی مستضعفان بنی اسرائیل بر مستکبران آل فرعون است، نشان می دهد که قیام آن حضرت (عج) نیز با مشیت الهی، وضعی مشابه قیام موسای کلیم علیه السلام در برابر دستگاه زرمदार و زورمحور فرعون خواهد داشت و همان گونه که با پایمردی مومنان موحد و مجاهد بنی اسرائیل و ایثارها و نثارهای آنان به رهبری ولی الهی عصر، مومنان از اسارت فرعونیان رهایی یافتند و فرعون و پیروانش از صفحه زمین نابود گردیدند و حکومت عدل و داد به دست آنان سپرده شد.

۱. آل عمران: ۱۶۴.

۲. قصص: ۵.

۳. همان.

*رشد اخلاقی و تزکیه نفس که به رفع ضلالت و گمراهی منجر می‌شود.^۱

۸. هماهنگی علم و تزکیه در حکومت سیاسی

ویژگی دیگری که آیت الله جوادی، در حکومت مهدوی سیاسی برمی شمارد، بحث تزکیه است که راه رهایی از ضلالت می‌باشد. در فرهنگ جامعه و نظام اسلامی، انحرافات عملی و اخلاقی، راهکاری برای درمان دارد و آن، رشد و ترویج تهذیب روحی انسان‌های آن است. به تبع آن، فرهنگی که از انحرافات رفتاری و اخلاقی در هر بعدی از زندگی فردی و اجتماعی به وسیله رشد و نهادینه کردن علم توأم با تزکیه، پیشگیری می‌کند.

گاهی انسان عالم است و مواظب است که به علم خود عمل کند. او همیشه باید اهل محاسبه باشد، تا علم خود را به عمل برساند؛ اما یک وقت او علمی دارد که با تزکیه است؛ یعنی دو لفظ و دو مفهوم است و یک مصداق. این علم، رنجی ندارد. البته رسیدن به این جا سخت است؛ ولی از این پس، به آسانی کار خیر را انجام می‌دهد.^۲

توجه به هماهنگی علم و تزکیه در رشد فرهنگی جامعه اسلامی، مبحثی فراتر از همراهی علم و تزکیه است که در نظام اسلامی و مهدوی رشد یافته مورد توجه قرار می‌گیرد.

۹. رشد اقتصادی و مبارزه با مفسدان اقتصادی در حکومت سیاسی

از نظر آیت الله جوادی آملی رشد اقتصادی در نظام اسلامی و مهدوی، گاهی اوقات در حیطه اختیارات فرد است که: فرد، به اصلاح معیشت دیگران پردازد که زن و فرزند و والدین، از جمله آن‌ها هستند.

افراد در نظام اسلامی، نقش مهمی در رشد اقتصادی و تأمین نیازهای جامعه بشریت دارند. هر چه نیازهای مادی به حکم اسلام، بیشتر و فراگیرتر برطرف شود، بسیاری از موانع توسعه اقتصادی حذف و عوامل رشد اقتصادی فراهم می‌شود و حیطه و گستره توجه به فقر و کاستی‌های اقتصادی از افراد، اجتماع، امت، بشریت به سطح همه موجودات می‌رسد و این، تفاوت پیشرفت اقتصادی و دقت‌های مرتبط با آن، در نظام اسلامی و حکومت‌های دیگر می‌باشد.

^۱. جوادی آملی، انتظار بشر از دین، ص ۱۸۳.

^۲. جوادی آملی، شکوفایی عقل در پرتو نهضت حسینی، ص ۱۶۵.

آیت الله جوادی، در بیان اهمیت رشد اقتصادی در سیره مدیریت اسلامی ومهدوی، آن را بسان ستون فقرات جامعه و مایه قوام می‌داند:

«همان طور که جاری نشدن خون در بعضی رگ‌ها، موجب فلج شدن آن عضو می‌شود، مال نیز باید در همه شرایین جامعه جریان داشته باشد.»^۱

پس تفاوت دیگر نظام اسلامی ومهدوی و غیر آن، در رشد و توسعه اقتصادی، موضوع عدم طبقاتی بودن و جمع آوری میزان زیادی از منابع و اموال اقتصادی در سیطره گروه خاص می‌باشد.

از وظایف اصلی و مشترک حکومت و مردم، شناخت مفسدان اقتصادی و مقابله با آنها است. آنها دقیقاً خلاف رشد اقتصادی مطلوب در نظام اسلامی ومهدوی حرکت می‌کنند و خودشان و جامعه را دچار آسیب و آفت می‌کنند: داستان حریص نسبت به دنیا، داستان کرم ابریشم است که دائماً در خود می‌تند که خودش را دفن کند؛ چون محصول کرم ابریشم جز این نیست که دور خود می‌تند و خود را خفه می‌کند و قبل از هر چیزی، خودش می‌میرد و محصولش را دیگری استفاده می‌کند.^۲

۱۰. رشد حقوقی در حکومت سیاسی

اهتمام حکومت اسلامی ومهدوی برای برقراری نظام تعهد و قانون و عمل به پیمان و احترام به میثاق، برای آن است که جامعه متعهد، از امنیت حقیقی برخوردار شود.

به نظر این عالم فرزانه، امنیت در پرتو رعایت حقوق فراهم می‌شود. همچنین حقوق و رعایت آن، برای همه اقشار ضروری است و کسی اجازه ندارد با خوی استکبار و پیمان شکنی به برتری‌جویی و ایجاد اختلال در تعادل اجتماعی بپردازد، تا جایی که کفار نه به جهت بی‌ایمانی‌شان، بلکه به لحاظ عدم تعهد، مطرود و مورد مبارزه هستند^۳

۱. جوادی آملی، انتظار بشر از دین، ص ۲۲۱.

۲. همان، ص ۲۲۳.

۳. توبه: ۱۲.

نتایج

از این نوشتار این نتیجه به دست می آید که ویژگی سیاسی حکومت حضرت مهدی(عج) از دیدگاه آیت الله جوادی آملی باعث تحقق آرمان های انسان - چه به لحاظ مادی و چه معنوی - می شود.

زمانی که حکومتی از لحاظ سیاسی بتواند پیش رود توانایی تاثیر بر دیگر ابعاد وجوانب همچون اقتصادی، فرهنگی و... را دارد که یکی از این حکومت ها، حکومت مهدوی است.

برقراری عدالت در سرتاسر عالم و ریشه کن کردن بیداد و تبعیض و بی عدالتی از اهداف اصلی حکومت حضرت مهدی(عج) است که با دو صفت قائم بالعدل و قائم بالقسط شذنی هستند.

قوی بودن قوای نظامی از دیگر ویژگی های سیاسی حکومت مهدوی از منظر آیت الله جوادی آملی می باشد یعنی طرزی قوای نظامی مستحکام باشد که احدی طمع نکند.

تخصص و تعهد مدیران از دیگر ویژگی های سیاسی حکومت مهدوی به شمار می آید که شامل موارد ذیل است: استواری در مسؤولیت، ثبات در مسؤولیت، خلوص در کار، برگزیدن مسؤولیتی مناسب و....

عدم بیعت با ظالمان از دیگر خصیصه های حکومت مهدوی محسوب می شود که بدین معناست حضرتش در زمان ظهور، تمام طاغوت های عصرش را به اسلام ناب فرا می خواند و اگر استنکار یا استکبار ورزند، با آنان مبارزه می کند و بر سر احکام الهی با کسی مداهنه، مواهنه و سازش روا نمی دارد.

افاضه تدریجی به یاران حقیقی و پرورش انسان های صالح، تکامل عقول، توجه به شاخصه های رشد فرهنگی، هماهنگی علم و تزکیه، رشد اقتصادی و مبارزه با مفسدان اقتصادی و رشد حقوقی از جمله خصایص تشکیل آن حکومت است که برای رشد معنوی همه حق طلبان شرایط را فراهم می کند.

منابع

قرآن مجید.

نهج البلاغه.

الف) فارسی

افرادى، كاظم، «بررسى آراء آيت الله جوادى آملی پيرامون مدينه فاضله اسلامى»، دومين همایش ملی شهر اسلامى، اصفهان، شهردارى مشهد، ۱۳۹۱.

جوادى آملی، عبدالله، «آيا امام زمان(عج) از كشته شدن خوف دارد»، تهران خبرنگار آيين و اندیشه خبرگزاري فارس، ۱۳۹۳/۰۱/۲۲.

_____، مفاتيح الحيات، قم: اسراء، ۱۳۹۱.ه.ش

_____، «ویژگی های فلسفه و نسبت آن با علوم»، مجله حکمت اسراء، شماره ۱۳۹۶، ۵۵.ه.ش.

_____، منزلت عقل در هندسة معرفت دینی، قم: اسراء، ۱۳۹۶.ه.ش.

_____، «پیام حضرت آیت الله جوادى آملی به دومین همایش هنر ولایى»، تارنمای اسراء: مورخ:

۱۳۹۱/۱/۲۷.

_____، الوحى و النبوة، قم: اسراء، ۱۳۹۲.ه.ش.

_____، سروش هدايت، قم: اسراء، ۱۳۸۵.ه.ش.

_____، مهر استاد، قم: اسراء، ۱۳۸۷.ه.ش.

_____، سروش هدايت، قم: اسراء، ۱۳۹۰.ه.ش.

_____، «هندسه مدينه مهدوى»، قم: اسراء، ۱۳۹۶/۰۶/۲۲.ه.ش.

_____، خصايص نظام مهدوى(ع)، قم: اسراء، ۱۳۹۷.ه.ش.

_____، دين شناسى، قم: اسراء، ۱۳۸۸.ه.ش

_____، «جامعه مهدوى جامعه اى است كه مردم ستون دين باشند»، قم: اسراء، ۱۳۸۰.ه.ش.

_____، «عقل وحيانى بايد در حوزه حرف اول را بزند»، خبرگزاري حوزه، ۱۳۹۷/۱۰/۲۵.

_____، «اين مملكت همه اش مملكت گريه نيست»، قم: اسراء، ۱۳۹۷/۰۹/۳۰.

- _____، «با حماسه می‌توان مشکلات کشور را حل کرد»، پایگاه خبری پانا، ۱۳۹۷/۰۹/۲۹.
- _____، «سخنرانی در جمع اعضای شورای مرکزی هیئت هنرمندان مسلمان»، مجله سوره، شماره ۱۶.
- _____، «ویژگی انسان مهدوی در بیان آیت الله جوادی آملی»، سخنرانی در همایش ملی فرهنگ دفاعی
- امنیتی بر اساس آموزه های مهدوی، تهران: مؤسسه ابناء الرسول (ص)، پایگاه خبری اهل بیت، ۱۳۹۷/۰۷/۲۹.
- _____، امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه) موجود موعود، قم: اسراء، ۱۳۸۸ هـ. ش.
- _____، انتظار بشر از دین، قم: اسراء، ۱۳۸۰ هـ. ش.
- _____، پیام به همایش مهدویت در چالوس، قم: اسراء، ۱۳۸۹ هـ. ش.
- _____، شکوفایی عقل در پرتو نهضت حسینی، چ ۳، قم: اسراء، ۱۳۸۴ هـ. ش.
- _____، گفتگوی مهدوی (ع)، قم: اسراء، ۱۳۸۹ هـ. ش.
- _____، ولایت فقیه ولایت فقه و عدالت، قم: اسراء، ۱۳۷۸ هـ. ش.
- عبدیائی، نرجس، «ابعاد رشد در مدینه فاضله مهدوی از دیدگاه آیت الله جوادی آملی»، مجله انتظار موعود، ۱۳۸۸ هـ. ش، شماره ۳۰.

(ب) عربی

آمدی، عبدالواحد، غرر الحکم و دررالکلم، بی‌جا: بی‌نا، بی‌تا.

مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار لدرر اخبار الائمه الاطهار، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ هـ. ق.